

‘નિયમસાર’ જીવ અધિકાર, ૧૩મી ગાથા.

તહ દંસણઝવઓગો સસહાવેદરવિયપ્પદો દુવિહો ।
કેવલમિંદિયરહિયં અસહાયં તં સહાવમિદિ ભણિદં ।।૧૩ ।।
ઉપયોગ દર્શનનો સ્વભાવ-વિભાવરૂપ દ્વિવિધ છે;
અસહાય, ઇંદ્રિવિહીન, કેવળ, તે સ્વભાવ કહેલ છે. ૧૩.

શું અધિકાર ચાલે છે? ઉપયોગ. આ આત્મા જે વસ્તુ છે એનો જ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગ ત્રિકાળી સ્વભાવ અને વર્તમાન એની દશા, એનું સ્વરૂપ ચાલે છે. જ્ઞાનની વ્યાખ્યા આવી ગઈ, હવે દર્શનની.

‘ટીકા :- આ, દર્શનોપયોગના સ્વરૂપનું કથન છે.’ સામાન્યપણે વસ્તુને દેખે એવા ભાવને દર્શનઉપયોગ કહે છે. ઝીણું છે. ‘જેમ જ્ઞાનોપયોગ બહુવિધ ભેદોવાળો છે,...’ જ્ઞાનના પણ ઘણા ભેદ પાડ્યા હતા. એક કારણસ્વરૂપજ્ઞાન ત્રિકાળ, એક કાર્યસ્વરૂપજ્ઞાન સ્વભાવજ્ઞાન વર્તમાન, અને તેમાં પણ મતિ-શ્રુતાદિના ઘણા ભેદ (કહ્યા હતા). ચાર જ્ઞાન વિભાવ, કેવળજ્ઞાન

૧. સ્વરૂપશ્રદ્ધાન = સ્વરૂપ-અપેક્ષાએ શ્રદ્ધાન. [જેમ કારણસ્વભાવજ્ઞાન અર્થાત્ સહજજ્ઞાન સ્વરૂપત્યક્ષ છે, તેમ કારણસ્વભાવદષ્ટિ અર્થાત્ સહજદર્શન સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે.]
૨. તીર્થંકરપરમદેવ શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયસ્વરૂપ છે, કે જે શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનય સાદિ-અનંત અમૂર્તિક અને અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળો છે.

સ્વભાવ. એવા ઘણા ભેદ પાડ્યા. એમ આ દર્શનઉપયોગ પણ તેવા ઘણા ભેદવાળો છે. એટલા બધા નહિ પણ ભેદવાળો છે.

‘સ્વભાવદર્શન ઉપયોગ, વિભાવદર્શન ઉપયોગ. સ્વભાવદર્શનોપયોગ પણ બે પ્રકારનો છે : કારણસ્વભાવ દર્શનઉપયોગ અને એક કાર્યસ્વભાવ દર્શન ઉપયોગ.’ શું કહે છે? આત્મામાં એક દર્શન નામનો સ્વભાવ ઉપયોગ ત્રિકાળ છે. આત્મા વસ્તુ છે, એમાં દર્શન નામનો ઉપયોગ ત્રિકાળ છે એને અહીંયાં કારણસ્વભાવ દર્શન ઉપયોગ કહે છે. અને વર્તમાન એની કાર્ય દશા આવે સ્વભાવદર્શન, કારણ ત્રિકાળ ઉપયોગ, એમાં એકાગ્ર થઈને, જે કાર્યદર્શન ઉપયોગ સ્વભાવ, કેવળદર્શન, એને અહીંયાં કાર્યસ્વભાવ ઉપયોગ કહેવામાં આવે છે. આ બધો ઝીણો વિષય છે. જેને અભ્યાસ ન હોય એને આ બધું ઝીણું લાગે.

હવે કારણસ્વભાવ દર્શનઉપયોગ એને અહીંયાં કારણદષ્ટિ તરીકે વર્ણવે છે. આત્મા એક વસ્તુ છે, પદાર્થ. એમાં ત્રિકાળી સામાન્ય દર્શન ઉપયોગ એને અહીંયાં કારણદષ્ટિ પણ કહે છે. કારણદર્શન ઉપયોગ પણ કહે છે અને એને કારણદષ્ટિ પણ કહે છે. એ ‘કારણદષ્ટિ’. દષ્ટિ નીચે છે. ‘દર્શન. [દર્શન અથવા દષ્ટિના બે અર્થ છે : (૧) સામાન્ય પ્રતિભાસ,....]’ એ દર્શન ઉપયોગ. સામાન્ય, આત્મામાં સામાન્યપણે એટલે ભેદ પાડ્યા વિના દેખવાનો એક ઉપયોગ આત્માનો ત્રિકાળ, એને સામાન્ય દર્શન ઉપયોગ કહે છે. એને ને એને શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ દષ્ટિ પણ કહીએ. કારણદષ્ટિ, કારણદર્શનોપયોગ, કારણશ્રદ્ધા. એટલા શબ્દો એમાં વાપર્યા છે. ‘(૨) શ્રદ્ધા. જ્યાં જે અર્થ ઘટતો હોય ત્યાં તે અર્થ સમજવો. બન્ને અર્થો ગર્ભિત હોય ત્યાં બન્ને સમજવા.]’ આમાં બન્ને છે. કારણદષ્ટિ, સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર કહેશે. અથવા ત્રિકાળ કારણદર્શન ઉપયોગ ધ્રુવરૂપે. આત્મા... આ બધી ઝીણી વાત છે. આ ઓલા ખજૂર જેવી નથી કે ઝટ દઈને સમજાય જાય. ‘મનુભાઈ’!

આત્મા, આ વસ્તુ છે આત્મા, એમાં એનો ત્રિકાળી દર્શન ઉપયોગ સ્વભાવ છે. એને કારણદષ્ટિ પણ કહીએ, સ્વરૂપશ્રદ્ધાન પણ કહીએ. ત્રિકાળી, હોં! એને કારણદર્શન ઉપયોગ પણ કહીએ. બન્ને રીતે કહેવાય. તે ‘સદા પાવનરૂપ અને ઔદયિકાદિ ચાર વિભાવસ્વભાવ પરભાવોને અગોચર...’ છે. ઝીણી વાત છે. ભગવાનઆત્મા, એમાં ત્રિકાળ કારણદષ્ટિ અથવા કારણ સામાન્ય ઉપયોગદર્શન અથવા સ્વરૂપશ્રદ્ધાન. વસ્તુ ત્રિકાળ છે એના સ્વરૂપની શ્રદ્ધા ત્રિકાળ. પર્યાય નહિ. કહે છે કે એ કારણદષ્ટિ, કારણદર્શન ઉપયોગ અથવા એ સ્વરૂપશ્રદ્ધાનસ્વરૂપ વસ્તુ. એ ચાર વિભાવસ્વભાવ પરભાવને અગમ્ય છે.

વસ્તુ જે આત્મા છે, ભગવાનઆત્મા એમાં જે દર્શન ઉપયોગ અથવા કારણદષ્ટિ ત્રિકાળ (છે), એ ઉદય-દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો વિકલ્પ છે એ ઉદયભાવ છે, એને પણ એ દર્શન ઉપયોગ કાયમી અથવા કારણદષ્ટિ ત્રિકાળ એનાથી અગમ્ય છે. એનાથી જણાય એવો નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ ઉપશમ. દર્શનમોહ, ચારિત્ર આદિનો ઉપશમ થાય છે ને? એ

ઉપશમભાવથી પણ એનો આશ્રય કરવાથી અગમ્ય છે એમ કહેવું છે મૂળ તો. ઉપશમભાવથી અગમ્ય છે એનો અર્થ? કે ઉપશમભાવનો આશ્રય કરવાથી આ ભાવ પ્રગટે એમ છે નહિ. આ ભાવ સમજાય એમ નથી. એમ કહે છે. ઝીણું છે, ‘પોપટભાઈ’! બહારમાં તો બધું એમ ને એમ જાડું ચાલ્યું હોય. પુણ્ય હોય એને લઈને પૈસા, બૈસા, ઢગલા ધન થાય એને જગતમાં ડાહ્યા કહેવાય. જગતમાં, હોં! આ વસ્તુ જુદી છે. આત્માને ઓળખવો અને આત્મજ્ઞાન એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. એ જ ધર્મ અને સુખને પંથે પડવાનો રસ્તો છે. આહાહા..!

એ કહે છે કે આત્મા કારણદષ્ટિ અથવા કારણદર્શનઉપયોગ સ્વરૂપશ્રદ્ધાનસ્વરૂપ બધું આમાં ભેગું લીધું. એ ઉદય એટલે રાગાદિના વિકલ્પથી અગમ્ય છે. ઉપશમના આશ્રયે પણ અગમ્ય છે. ચાર જ્ઞાન આદિનો ક્ષયોપશમ જે છે એનાથી પણ અગમ્ય છે. એનો આશ્રય કરવાથી પણ સમજાય નહિ. એમ ક્ષાયિકભાવ. એ ચારને વિભાવસ્વભાવ કહ્યા છે. કેમકે જેમાં વિ, વિશેષે વિશેષપણું આવે છે અને જેમાં પરની કોઈ અભાવ આદિની અપેક્ષા આવે છે, એથી ઉદય-ઉપશમ-ક્ષયોપશમ-ક્ષાયિક ચારને વિભાવસ્વભાવ-પરભાવ કહ્યા છે. છે ને? વિભાવસ્વભાવ-પરભાવ. આજનો વિષય ઝીણો છે. રવિવાર છે ને આજ! રવિવાર આવે છે એટલે આ ‘ભાવનગર’વાળા આવે છે ત્યારે ઝીણું આવે છે.

આત્મા સત્ વસ્તુ સત્ છે, છે. એમાં એનો ઉપયોગ એટલે ગુણ, દર્શન ઉપયોગ, સામાન્યપણે જે દેખવાની શક્તિ અથવા કારણદષ્ટિ એ સમ્યગ્દર્શન એ કારણદષ્ટિ અંદર વસ્તુ ત્રિકાળ, હોં! કાં એ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન. ત્રિકાળી વસ્તુ છે એના સ્વરૂપની શ્રદ્ધામાત્ર ધ્રુવ. ઘરે જાણે વાંચવાનો વખત મળે નહિ. ‘મનુભાઈ’! કો’ક દિ’ આવું સાંભળવા મળે, એમાં (આવી ઝીણી વાત આવે). કહો, સમજાણું કાંઈ?

જેને આત્માનું હિત કરવું છે, સુખી થવું હોય, એને શી રીતે સુખી થવાય અને હિત થાય? કે જે આત્મા વસ્તુ છે એમાં ત્રિકાળી દર્શન ઉપયોગ છે કે ત્રિકાળી સ્વરૂપશ્રદ્ધાન કે કારણદષ્ટિ જે ત્રિકાળી છે, એનો આશ્રય કરે તો તેને કલ્યાણ અને સુખ થાય, તો એને લાભ થાય. શું કીધું સમજાણું કાંઈ?

ચાર ભાવ વર્તમાન પ્રગટ (છે). પુણ્ય-પાપનો વિકાર, ઉપશમ સમકિત કે ઉપશમ ચારિત્ર, કે ક્ષયોપશમ જ્ઞાન કે ક્ષયોપશમ ચારિત્ર, ક્ષાયિક જ્ઞાન કે ક્ષાયિક ચારિત્ર. એ બધા ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક ચાર ભાવ (છે), એ ચાર ભાવનો આશ્રય કરવાથી સ્વરૂપનો લાભ થાય નહિ, ધર્મનો લાભ થાય નહિ. આહાહા..! કહો, ‘ભીખાભાઈ’! પણ ક્યાં ગયા? આમાં દેવ-ગુરુ તો ક્યાંય રહી ગયા.

મુમુક્ષુ :- બાજુએ રાખી દીધા...

ઉત્તર :- શું કીધું એ? બાજુએ રાખી દીધા. આહાહા..! તારામાં ખાણ એવી છે કહે છે. સ્વરૂપશ્રદ્ધાન નામનો અંદર ત્રિકાળ એક ગુણ છે. શ્રદ્ધાન નામનો ગુણ છે ત્રિકાળ અથવા

કારણદષ્ટિ નામનો ગુણ છે અથવા દર્શનોપયોગ કારણરૂપ તે ત્રિકાળ ગુણ છે. આહાહા...! એનો લાભ એ જીવનો પરમસ્વભાવભાવ છે. આત્મા વસ્તુ છે એનો પરમસ્વભાવભાવ, કારણદષ્ટિ, કારણ ઉપયોગ, સ્વરૂપ શ્રદ્ધાન એ એનો કાયમી ધ્રુવ સ્વભાવ છે. એનો આશ્રય કરે તો એને સમ્યગ્દર્શન અને આનંદની પ્રાપ્તિ થાય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! કેમકે, ચાર તો વિશેષે અપેક્ષિત ભાવ છે. નીચે કહ્યું, જુઓ!

‘વિશેષ ભાવ; અપેક્ષિત ભાવ. [ઔદયિક, ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક એ ચાર ભાવો અપેક્ષિત ભાવો હોવાથી તેમને વિભાવસ્વભાવ પરભાવો કહ્યા છે.]’ એને વિભાવસ્વભાવ અહીં કહ્યા, એને જ પહેલા કેવળજ્ઞાનને સ્વભાવભાવ પણ કહ્યો હતો. કેવળજ્ઞાન જે પ્રગટ થાય એને સ્વભાવઉપયોગ કહ્યો હતો. કેવળદર્શનને પણ સ્વભાવઉપયોગ આમાં કહ્યો છે. છતાં અહીંયાં વિશેષ ભાવ છે એ અપેક્ષાએ એને વિભાવસ્વભાવ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? નથી સમજાણું. કહ્યું ને?

આત્મામાં જે ત્રિકાળ જ્ઞાનસ્વભાવ છે એને તો કારણજ્ઞાન ઉપયોગ કહીએ. હવે એને આશ્રયે થયેલો કેવળજ્ઞાન કાર્યસ્વભાવ ઉપયોગ, કેવળજ્ઞાન, એને ત્યાં સ્વભાવ ઉપયોગ કહ્યો હતો, એને અહીંયાં વિભાવસ્વભાવ કહ્યો છે અને પરભાવ કહ્યો છે. ત્રિકાળી પરમસ્વભાવની અપેક્ષાએ વિશેષભાવ, અપેક્ષિતભાવ અથવા પરભાવ (કહ્યો). ‘શેઠી’ આ વાંચ્યું છે કે નહિ? તમારે ઘરે તો કર્યું છે આ. હિન્દી કરાવ્યું છે. આહાહા...!

ફરીને. આ આત્મા વસ્તુ છે. શરીર, વાણી આ તો માટી જડ છે. એ કાંઈ આત્મામાં નથી અને આત્માના નથી. બરાબર છે? આ આત્માના નહિ? ખજૂરના વાડીયા (આત્માના નહિ)? હવે કહે છે કે જે આ અંદર કર્મ છે, એ આત્મામાં નથી, આત્માના નથી. બરાબર છે? હવે કહે છે એની પર્યાયમાં, અવસ્થામાં, હાલતમાં ચાર ભાવ છે. અનાદિથી એક ઉદયભાવ છે, અનાદિથી ક્ષયોપશમભાવ પણ છે. ધર્મ પામે ત્યારે ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિકભાવ થાય છે. એવા ચાર પ્રકાર એની દશામાં છે. એ દશામાં છે એમાં જે કેવળજ્ઞાનનો ઉપયોગ છે, એને સ્વભાવ ઉપયોગ કહ્યો હતો. અહીં એને વિભાવ ઉપયોગ કહીને પરભાવ કહ્યો છે. ત્રિકાળ જ્ઞાયકસ્વભાવ, જ્ઞાન ઉપયોગ ત્રિકાળ. એની અપેક્ષાએ, વર્તમાન પ્રગટેલી કેવળજ્ઞાનની દશારૂપી ભાવ એને અપેક્ષિત ભાવ ગણી, વિશેષ ગણી, વિભાવ ગણીને પરભાવ કહ્યો છે.

દર્શન ઉપયોગને પણ એમ કહ્યું છે. આ જ ગાથામાં દર્શનસ્વભાવ ઉપયોગ કહ્યો છે. ત્રિકાળી એક દર્શનસ્વભાવ ઉપયોગ, ત્રિકાળી. અને એક એમાંથી પ્રગટેલો કેવળદર્શન ઉપયોગ કાર્ય. એ કાર્યઉપયોગ જે છે એને સ્વભાવ ઉપયોગ કહ્યો છે. છતાં અહીં એને વિભાવ અપેક્ષા લઈને, અપેક્ષિતભાવ ગણીને, વિશેષભાવ ગણીને એને વિભાવસ્વભાવ પરભાવ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આ ‘નિયમસાર’ છે. ઘરે છે ને ‘હિંમતભાઈ’? વાંચ્યું છે? ...

એમાં નહિ. ... ઘરે પુસ્તક છે કે નહિ? ઘરમાં પૈસા છે એ વાપરે છે કે નહિ? પુસ્તક છે એને વાપરે છે કે નહિ? એમ કીધું. જુઓ! આ લેખ. આહાહા..!

તારી મૂડીમાં, પુંજમાં શું છે? અને પુંજમાંથી પ્રગટ શું થાય છે? એ વાત છે. તારી પુંજમાં અંદરમાં કારણજ્ઞાન ઉપયોગ ત્રિકાળ પડ્યો છે અને તારી પુંજમાં કારણદર્શન ઉપયોગ ત્રિકાળ પડ્યો છે. તારી પુંજમાં કારણદષ્ટિ સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર ભાવ ત્રિકાળ પડ્યો છે. હવે એમાંથી પ્રગટ થવા માટે... એ તો શક્તિરૂપ છે, ધ્રુવરૂપ છે, હવે પ્રગટ ધર્મ થવા માટે કહે છે કે એ પર્યાયમાં જે ચાર ભાવ છે એનો આશ્રય કરવાથી ધર્મની પર્યાય પ્રગટ થતી નથી. ધર્મ જે પ્રગટેલો હોય, એને આશ્રયે પણ પરમપારિણામિકસ્વભાવ જાણવામાં આવતો નથી એને આશ્રયે, હોં! એનાથી થાય છે એ જુદી વાત છે. આ તો બધું ગ્રિક લેટિન જેવું છે. આહાહા..!

કહે છે, ભાઈ! તારી ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ, ચૈતન્યની સમૃદ્ધિ, એમાં અંતરના દર્શન ઉપયોગ અને જ્ઞાનઉપયોગ આત્માના, શક્તિમાં, ધ્રુવમાં સામાન્યપણે (રહેલા છે). જ્ઞાનસામાન્ય અને દર્શનસામાન્ય એટલે પર્યાય વિનાનું એમ. એવો ત્રિકાળભાવ પડ્યો છે, એમ કારણદષ્ટિ પણ આત્મામાં ધ્રુવરૂપે ત્રિકાળ પડી છે. અને સ્વરૂપશ્રદ્ધાન, આખા સ્વરૂપના શ્રદ્ધાનરૂપ અભેદ એવી શ્રદ્ધા પણ ત્રિકાળ પડી છે. સમજાણું કાંઈ? એને પરમાપરિણામિક સ્વભાવભાવ કહેવામાં આવે છે. અને પ્રગટેલા ચાર ભાવને વિભાવસ્વભાવ પરભાવ કહેવામાં આવે છે. ‘પંડિતજી’!

ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, ત્રિકાળી દર્શનભાવ, ત્રિકાળી સ્વરૂપશ્રદ્ધાનભાવ, ત્રિકાળી કારણદષ્ટિભાવ, એ સ્વપરમસ્વભાવની અપેક્ષાએ પર્યાયમાં પ્રગટેલા ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકને પરભાવ, પરસ્વભાવ વિભાવભાવ કહેવામાં આવ્યા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ ચાર વિભાવસ્વભાવ પરભાવોને અગમ્ય છે. એટલે કે, જુઓ! નીચે લખ્યું છે ને. ‘ચાર વિભાવભાવોનો આશ્રય કરવાથી પરમપારિણામિકભાવનો આશ્રય થતો નથી.’ નોટમાં. ‘પરમપારિણામિકભાવનો આશ્રય કરવાથી જ સમ્યક્ત્વથી માંડીને મોક્ષદશા સુધીની દશાઓ પ્રાપ્ત થાય છે.’ આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અંતર્મુખની શક્તિમાં, જ્ઞાન-દર્શન-શ્રદ્ધા વગેરે કારણદષ્ટિ, એ શક્તિરૂપ જે ધ્રુવ છે એ પરમસ્વભાવભાવ છે. એનો આશ્રય કરવાથી ધર્મ થાય છે.

સમકિતથી માંડીને કેવળજ્ઞાન આદિની પર્યાય ઉત્પન્ન થાય. એ ત્રિકાળી સ્વરૂપશ્રદ્ધા, કારણદષ્ટિ, દર્શન ઉપયોગ અને જ્ઞાનઉપયોગ, એના આશ્રયે અંતરમાં ધ્રુવને અવલંબતા, ત્રિકાળી શક્તિવાળું તત્ત્વ એની આ શક્તિનું વર્ણન છે. તે ત્રિકાળી શક્તિનું અવલંબન કરતા, પછી કાંઈ શક્તિ અને શક્તિવાન એમ ત્યાં ભેદ પડતો નથી. ત્રિકાળી શક્તિવાન અને શક્તિ, એનો અંતર આશ્રય કરતાં, સમ્યગ્દર્શન-ધર્મની પહેલી ભૂમિકા-પ્રગટ થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ત્યાંથી માંડીને મોક્ષદશા, કેવલ્યદશા, એ બધી દશાઓ-હાલતો-પર્યાયો-ત્રિકાળી વસ્તુની શક્તિઓમાં આશ્રય કરતા પ્રગટ થાય છે. નિમિત્તનો કે રાગનો કે નિર્મળ પર્યાય ક્ષયોપશમાદિનો આશ્રય કરવાથી સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી.

આ તો આ બધું રાત્રે પૂછે તો આવડશે કે નહિ? આમાં બધું આવડે? હા પાડી. બહુ ઓલી હા નથી પાડતા. ‘મનસુખભાઈ’! ઘરે રૂપિયા કેટલા છે એની એને ખબર ન હોય? એ ચોક્કસ હોય. આહાહા...! એને પછી ગોખવું પડતું હશે? ફટ કહે. ભાઈ! મારે માટે બીજા ભલે આટલા ધારે પણ મારી પાસે આટલા તો છે. આહાહા...! એમ અહીં કહે છે કે આત્મામાં તારા માટે બીજા ગમે તેમ ધારે પણ અંદરમાં શું છે એની તને ખબર છે? એમ કહે છે.

અંદરમાં ત્રિકાળી આનંદકંઠ ભગવાનઆત્મામાં એ કારણજ્ઞાન, કારણદર્શન, કારણસ્વરૂપશ્રદ્ધાન, કારણદષ્ટિ એવો ધ્રુવસ્વભાવ તારામાં-ખાણમાં-પડ્યો છે. એવી ખાણનો આશ્રય અંતર્મુખ (થઈને) લે તો તને ધર્મની પર્યાય, ચારિત્રની પર્યાય, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય, મોક્ષની પર્યાય પ્રગટ થાય. વ્યવહારથી વ્યવહારને લઈને આશ્રય ન થાય, એમ ના પાડી છે. ક્ષયોપશમ જ્ઞાન થયું હોય, ક્ષાયિકસમકિત થયું હોય તો એને આશ્રયે નવી પર્યાય ન થાય એમ કહે છે અહીંયાં. એને ઠેકાણે વ્યવહાર, દયા, દાન, વ્રત ને કષાયની મંદતાથી નિશ્ચય પ્રગટ થાય એ તો ક્યાંય રહી ગયું. આહાહા...! હજી રીતની ખબર ન મળે. માર્ગની વિધિ શું છે? સુખી થવાનો પંથ, એની શું રીત છે? આ ઝીણું છે, હોં ‘મનીષ’! બહુ ધ્યાન રાખે તો સમજાય એવું છે. લખવા માગે છે ને આજ ઝીણું છે, ઝીણું આજે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

‘પરભાવોને અગોચર...’ એમ પાછો અગમ્ય છે. એનો અર્થ એ કે પરભાવને આશ્રયે તે થતું નથી. એમ એનો અર્થ છે. અગમ્ય તો ઉપશમભાવને ગમ્ય છે. ક્ષયોપશમભાવ અને ક્ષાયિકભાવને પારિણામિકભાવ ગમ્ય છે. ત્રિકાળ ભાવ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકને ગમ્ય છે. પણ અહીંયાં અગમ્ય છે એમ કહેવાનો આશય, એને આશ્રયે તે જણાતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આવું ઝીણું કોણે કર્યું હશે? વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. એમાં કર્યું કોણે? સત્ જ એ છે.

વસ્તુ સત્ છે. આત્મા ત્રિકાળ સત્ છે. તો એના કારણ ઉપયોગ અને કારણદષ્ટિ એ પણ ત્રિકાળ સત્ છે. એમાંથી ધર્મ પ્રગટવા માટે એટલે કે જ્ઞાનનો સમ્યક્ ઉપયોગ પ્રગટવા માટે કે દર્શનનો ઉપયોગ પ્રગટવા માટે સમકિતને પ્રગટ કરવા માટે, ત્રિકાળી ચાર ભાવથી રહિત ‘એવો સહજ-પરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે,...’ એ જે કારણઉપયોગ કહો, કારણદષ્ટિ કહો, સ્વરૂપશ્રદ્ધાન કહો, એ ‘કારણસમયસારસ્વરૂપ છે.’

‘સહજ પરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે,...’ ત્રિકાળી સ્વભાવભાવ સહજ વસ્તુ છે તેમ એની શક્તિઓ એટલે ગુણો પણ એમ ને એમ છે. સમજાણું કાંઈ? ‘એવો સહજ પરમપારિણામિકભાવરૂપ...’ આ પરમપારિણામિક કયો? ઓલા કારણદષ્ટિ, કારણ ઉપયોગ, કારણજ્ઞાન વગેરે. અહીં દર્શનની વાત છે. ત્રિકાળ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન એ બધો ‘સહજ-પરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે,...’ ભારે ઝીણું! આ બે ભાઈઓ કો’ક દિ’ આવે છે એમાં આવું ઝીણું આવ્યું. સમજાય છે? ‘મનુભાઈ’ એમાં બુદ્ધિવાળા ગણાય. લૌકિકમાં ગણાય છે એમ કીધું. કહો, સમજાણું આમાં? ભાઈ! આવો ધર્મ ભારે. ઓલું તો કહે વ્રત

કરવા, તપ કરવા, રોટલા ન ખાવા, અપવાસ કરવા, જાવ (થઈ ગયો ધર્મ). ધૂળમાં પણ ધર્મ નથી સાંભળને હવે. સમુદ્ર આ મેં ત્યાગ કર્યું, આ મેં ગ્રહણ કર્યું એ મિથ્યાત્વભાવનું પોષણ છે. પર્યાયમાં આને ગ્રહણ કરું, આને છોડું, આ લઉં ને આ મૂકું... આહાહા...! અરે...! એ તો વિકલ્પનો ભાવ અને માને કે આનાથી મને લાભ. મિથ્યાત્વને પોષે છે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો ભગવાનઆત્મામાં જેમ પ્રભુ પોતે અવિનાશી અનાદિ છે એમ એમાં અવિનાશી કારણદર્શન ઉપયોગ, અવિનાશી સ્વરૂપશ્રદ્ધાન, અવિનાશી કારણદષ્ટિ એ આત્મામાં ત્રિકાળ પડી છે. એ ‘પરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે,...’ પેલા ચારભાવ છે એ તો પર્યાયની વાત છે. આ ચાર ત્રિકાળ સ્વભાવની વાત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અંતર દરબાર ભગવાનનો અલૌકિક છે એમ કહે છે. પણ કોઈ દિ’ સાંભળ્યો નથી. આહાહા...! તારા અંતર દરબારમાં કારણદષ્ટિ, કારણદર્શન ઉપયોગ કે સ્વરૂપ શ્રદ્ધા પરમ સહજસ્વભાવભાવરૂપ પડ્યા છે.

‘જે કારણસમયસારસ્વરૂપ છે,...’ લ્યો. કારણ આત્મસ્વરૂપ છે. ‘કારણસમયસારસ્વરૂપ છે,...’ એ દર્શનઉપયોગ ત્રિકાળ, કે કારણદષ્ટિ ત્રિકાળ કે સ્વરૂપશ્રદ્ધાન, એ હતી શક્તિ અને ગુણનું વર્ણન. પણ કહે છે કે એ ‘કારણસમયસારસ્વરૂપ છે,...’ અભેદ વર્ણવ્યું. એ ત્રણે દ્રવ્યસ્વરૂપ જ છે, એ દ્રવ્યસ્વરૂપ જ છે. સમજાણું કાંઈ? શું કીધું છે? ‘એવો સહજ-પરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે, જે કારણસમયસારસ્વરૂપ છે,...’ વસ્તુ ભગવાનઆત્મા એ ગુણના ભેદથી જણાવે છે, છતાં એ ગુણો બધા કારણસ્વરૂપ પરમાત્મા આત્માના સ્વરૂપ જ છે એ બધા. ભેદ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘કારણસમયસારસ્વરૂપ છે,...’ આહાહા...! કોણ? કે આ આત્મા જેમ અવિનાશી સત્ છે... છે... છે... છે... છે... એમ એમાં દર્શન, કારણદષ્ટિ અથવા સ્વરૂપશ્રદ્ધાન, એ પણ પરમસ્વભાવભાવે છે... છે... છે... છે... છે... એને એ બધાને કારણસમયસારસ્વરૂપ પણ કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? ‘નિરાવરણ જેનો સ્વભાવ છે,...’ ભગવાનઆત્મા જેમ વસ્તુ છે. એનો જેમ આવરણ વિનાનો નિરાવરણ સ્વભાવ છે, એમ એનો ત્રિકાળ દર્શનઉપયોગ, કે કારણદષ્ટિ કે સ્વરૂપશ્રદ્ધાન નિરાવરણીય વસ્તુ ત્રિકાળ પડી છે. સમજાય છે કાંઈ? પર્યાયની અપેક્ષાએ વાત નથી. આ ગુણ જે કારણસમયસાર સ્વરૂપ છે એ ત્રિકાળ નિરાવરણ જેનો સ્વભાવ છે. આહાહા...!

‘જે નિજ સ્વભાવસત્તામાત્ર છે,...’ જે નિજ સ્વભાવસત્તામાત્ર છે. કારણદર્શન ઉપયોગ, કારણદષ્ટિ અથવા શ્રદ્ધાન, એ નિજ સ્વભાવસત્તા-પોતાના સ્વભાવનું હોવાપણારૂપે છે. આત્મામાં નિજ સ્વભાવસત્તા હોવાપણારૂપે છે. પહેલા આવું ક્યાંય આવ્યું હતું? સંપ્રદાય છે ને? આ ‘ચેતનજી’એ કારણપર્યાયનું પૂછ્યું હતું ને? આ ત્યાં ક્યાંય હતું? શું થાય? માણસને પોતાનો પક્ષ છોડવો નથી. આહાહા...! આ બધો કરિયાવર બતાવે છે. તારા ઘરમાં શું છે? સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે એ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ સ્વભાવ છે. વસ્તુ જેમ નિરાવરણ છે એમ એનો શક્તિ સ્વભાવ નિરાવરણ છે. નિજ સ્વભાવસત્તામાત્ર છે. ભગવાનઆત્મા જેમ છે, એમ આ શક્તિરૂપ નિજ સ્વભાવસત્તા ત્રિકાળ છે. પર્યાયની આ વાત નથી, અવસ્થાની વાત નથી. આહાહા...! ‘જે પરમચૈતન્યસામાન્યસ્વરૂપ છે,...’ જે પરમચૈતન્યસામાન્ય, અત્યારે દર્શનની વ્યાખ્યા છે ને? એમ. એ દર્શન સાથે કારણદૃષ્ટિ આવે અને સ્વરૂપશ્રદ્ધાન બધું એમાં આવે. ‘પરમચૈતન્યસામાન્યસ્વરૂપ છે,...’ પરમચૈતન્યસામાન્યસ્વરૂપ અંદર છે. આહા...! ભાષા જ પકડવી કઠણ પડે. સમજાણું કાંઈ? ‘જે અકૃત્રિમ પરમ સ્વ-સ્વરૂપમાં અવિચળસ્થિતિમય શુદ્ધચારિત્રસ્વરૂપ છે,...’ ત્રિકાળ. અકૃત્રિમ-નહિ નવું કરેલું એવું પરમસ્વસ્વરૂપમાં પરમસ્વસ્વરૂપ અંદરનું. ન ચળે એવી સ્થિતિમય શુદ્ધચારિત્રસ્વરૂપ છે એ બધું. ત્રિકાળ, હોં! ભારે ગાથા છે!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બધું સાથે જ છે ને. ભેગા જ છે ને. જુદા ક્યાં છે. અભેદ વર્ણવવું છે ને.

‘જે અકૃત્રિમ પરમ સ્વ-સ્વરૂપમાં અવિચળ...’ કોઈ દિ’ ન ચળે એવું એનું ચારિત્ર સુચારિત્ર ધ્રુવસ્વભાવ છે. એ સત્તા-નિજસત્તામાત્ર કારણદૃષ્ટિમાં, કારણઉપયોગમાં આ બધું પડ્યું છે. આહાહા...! ભારે ભાઈ! ધર્મની આવી વ્યાખ્યા હશે! જે અકૃત્રિમ નહિ, પર્યાયરૂપે કરાવવું એવું પરમસ્વસ્વરૂપમાં, પરમસ્વસ્વરૂપમાં, ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વરૂપમાં, અવિચળ ચળે નહિ એવી સ્થિરતારૂપ, સ્થિતિરૂપ પરમ શુદ્ધચારિત્રસ્વરૂપ છે.

‘જે નિત્ય-શુદ્ધ-નિરંજનજ્ઞાનસ્વરૂપ છે...’ ભગવાનઆત્મા, જેમ આ કારણઉપયોગ કહીએ, કારણદૃષ્ટિ કહીએ, સ્વરૂપશ્રદ્ધાન કહીએ, પરમસ્વભાવભાવમાં. અને એ સમયસારસ્વરૂપ. એમાં ‘નિત્ય-શુદ્ધ-નિરંજનજ્ઞાનસ્વરૂપ છે...’ એ તો કાયમ નિર્મળ એવો અંજન વિનાનો જ્ઞાનસ્વરૂપપણે પોતે એવો છે. જુઓ! ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવે’ આવી ટીકા કરી. પેલો કહે, ક્લિષ્ટ કરી. કેટલી સ્પષ્ટ છે!

મુમુક્ષુ :- ઘણી સ્પષ્ટ વાત કરી છે.

ઉત્તર :- ... વાત કરે છે. એ કહે છે કે આ ટીકાના કરનારા અમે તે કોણ? ગણધરથી માંડીને એ ટીકાઓ ચાલી આવે છે. અમે મંદબુદ્ધિ તે કોણ? આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપ મહારાજા, એની અંદરની ઋદ્ધિનું આ વર્ણન ચાલે છે.

‘નિત્ય-શુદ્ધ-નિરંજનજ્ઞાનસ્વરૂપ છે અને જે સમસ્ત દુષ્ટ પાપોરૂપ વીર દુશ્મનોની સેનાની ધજાના નાશનું કારણ છે...’ સમસ્ત દુષ્ટ પાપરૂપી વીર દુશ્મનો. બધા, હોં! પુણ્ય-પાપ બધું ભેગું. દુશ્મનોની સેનાની ધજાને લુંટનાર છે. લુંટનારો એટલે એના સ્વભાવમાં એ છે નહિ. એ સ્વભાવનો આશ્રય લે એના આ પાપનો નાશ થયા વિના રહે નહિ. આહાહા...! ‘સમસ્ત દુષ્ટ પાપોરૂપ વીર...’ પાપરૂપી વીરો, એના દુશ્મનોની સેના, એની ધજાના નાશનું કારણ. ‘એવા આત્માના ખરેખર...’ એવો જે આત્મા, આ બધા થઈને કીધા એ. એનું ‘ખરેખર

સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે...' આવા આત્માની સ્વરૂપશ્રદ્ધાન ત્રિકાળ છે. પ્રગટની વાત નથી. ત્રિકાળ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન. 'એવા આત્માના ખરેખર સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે...' સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે. લ્યો સમજાણું? '(અર્થાત્ કારણદષ્ટિ તો ખરેખર શુદ્ધાત્માની સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે).' માથેથી પહેલું આવ્યું હતું ને? કારણદષ્ટિ ત્યાંથી શરૂ કર્યું. પેરેગ્રાફથી. એ કારણદષ્ટિ ખરેખર શુદ્ધાત્માના, ત્રિકાળી શુદ્ધસ્વરૂપના શ્રદ્ધાસ્વરૂપ, શ્રદ્ધામાત્ર ત્રિકાળ એવી શ્રદ્ધા અંદર પડી છે. નીચે નોટ એક.

'સ્વરૂપશ્રદ્ધાન = સ્વરૂપ-અપેક્ષાએ શ્રદ્ધાન.' પોતાનું જે ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વરૂપ એની શ્રદ્ધા અંદરમાં, ઊં! કેમ કે પ્રગટ સમ્યગ્દર્શન થાય તેનું કારણ પણ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન ત્રિકાળ છે. સમકિતની-ધર્મની દશા પ્રગટ થાય, તેનું કારણરૂપ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન ત્રિકાળ છે. એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે.

'[જેમ કારણસ્વભાવજ્ઞાન (ત્રિકાળ) અર્થાત્ સહજજ્ઞાન સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ છે,...' પહેલા સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ કહ્યું હતું ને? જેમ જ્ઞાન સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ છે, ત્રિકાળ, ઊં! જેમ ત્રિકાળજ્ઞાન અંદર સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ જ છે. 'તેમ કારણસ્વભાવદષ્ટિ અર્થાત્ સહજદર્શન સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે.]' સહજદર્શન કહો કે સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર એમ બે ભેગા નાખ્યાને. કહો, સમજાણું આમાં? પહેલા સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ કહી ગયા હતા. જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ છે એમ કહી ગયા હતા. એટલે શું? કે ત્રિકાળ આત્મા જે છે, એનું જે જ્ઞાન અંદર એ સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ જ છે. પોતાનું પોતાને આશ્રયે પ્રત્યક્ષ છે. એને કોઈની અપેક્ષા છે નહિ. જેમ એ સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ જ્ઞાન પણ ત્રિકાળ છે, એમ સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર પણ ત્રિકાળ છે. જેમ સ્વરૂપ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ કીધું. તો અહીંયાં દર્શનની અપેક્ષાએ અથવા શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ સ્વરૂપશ્રદ્ધાન કહ્યું. બસ.

અરે...! ચીજ કેટલી પડી છે! લોકો સ્વાધ્યાય કરે નહિ, વાંચે નહિ, મનન કરે નહિ. એમ ને એમ બહારનું એકલું આ પાળો, આ પાળો અને આ પાળો. પાળા નાખીને અંદર પડ્યા છે. પાળા-પાળા આ ધૂળના પાળા ખેતરમાં નથી નાખતા? પાણી ભરાઈ રહે. એમ પાળા નાખ્યા. સાચું સમજવાનું એક કોર મુકી દીધું. આહાહા...! કહો, સમજાણું?

'[જેમ કારણસ્વભાવજ્ઞાન અર્થાત્ સહજજ્ઞાન સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ છે, તેમ કારણસ્વભાવદષ્ટિ (ત્રિકાળ) અર્થાત્ સહજદર્શન સ્વરૂપશ્રદ્ધાનમાત્ર જ છે.]' કહો, સમજાણું કાંઈ? આ ત્રિકાળ કારણદષ્ટિ, સ્વરૂપશ્રદ્ધાન ત્રિકાળદર્શન ઉપયોગ, એ ક્યા ભાવે અહીંયાં કહ્યું? પરમપારિણામિકભાવે કહ્યું. તમને ન પૂછ્યું. ત્રિકાળ પરમપારિણામિકભાવે કહ્યું. કારણદર્શન ઉપયોગ ત્રિકાળ, કારણસ્વરૂપ દષ્ટિ કે કારણદષ્ટિ કે કારણસ્વરૂપ શ્રદ્ધાન એ બધું પરમપારિણામિકભાવે છે. સહજ કહ્યું હતું ને. માથે આવી ગયું. 'એવો સહજપરમપારિણામિકભાવરૂપ જેનો સ્વભાવ છે,...' પહેલી લીટી. ઘણું ભરી દીધું છે. એનો અંતર સ્વભાવ આવો છે, એનો આશ્રય કરે તો ધર્મ થાય. બાકી કોઈ દેહની ક્રિયા કે દયા, દાન, વ્રતની ક્રિયાથી ધર્મ-બર્મ છે નહિ.

એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એ કારણની વ્યાખ્યા કરી.

જેમ જ્ઞાનમાં કારણસ્વરૂપમાં સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ કહ્યું હતું. એમ અહીંયાં કારણદર્શનઉપયોગમાં સ્વરૂપ શ્રદ્ધાને અને સ્વરૂપ કારણદષ્ટિ સિદ્ધ કરી. હવે કાર્ય. પહેલા કારણદષ્ટિ હતી ને એની સામે કાર્યદષ્ટિ. જુઓ! અહીં દષ્ટિ દર્શનઉપયોગને પણ દષ્ટિ કહેવામાં આવે છે. અને ક્ષાયિકસમકિતને પણ દષ્ટિ કહેવામાં આવે છે અને સ્વરૂપશ્રદ્ધાનેમાંથી પ્રગટેલી સમકિત દશા એને પણ કાર્યદષ્ટિ કહેવામાં આવે છે. પણ આ કાર્યદષ્ટિ પૂર્ણ દર્શનની વ્યાખ્યા છે અત્યારે.

‘દર્શનાવરણીય-જ્ઞાનાવરણીયાદિ ઘાતિકર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થાય છે.’ કાર્યદષ્ટિ કેમ થાય છે? આત્મામાં કેવળદર્શન અને કેવળજ્ઞાન અને સ્વરૂપદષ્ટિ પૂરી પ્રગટ બહારમાં, હોં! એ કેમ થાય છે? એ ‘દર્શનાવરણીય-જ્ઞાનાવરણીયાદિ ઘાતિકર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થાય છે.’ એ ચાર કર્મનો નાશ થવાથી આ કાર્યદષ્ટિ પ્રગટે છે. દર્શન ઉપયોગ, કાર્ય ઉપયોગ ત્યારે પ્રગટે છે એમ કહે છે. જ્ઞાનાવરણીય ભેગું લઈ લીધું છે. કારણ કે એ સાથે જ છે ને. સામે પુસ્તક છે. કયા શબ્દનો અર્થ થાય છે એનું જરી ખ્યાલ આવે એવું છે.

કાર્યદષ્ટિ એટલે કે કેવળદષ્ટિ, કેવળજ્ઞાન સાથે રહેલું પ્રગટ કેવળદર્શન ઉપયોગ, એ ચાર ઘાતિકર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યો, ઠીક. નહિતર તો કાર્યદષ્ટિ તો દર્શન ઉપયોગના આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. દર્શનાવરણીય કર્મના નાશથી પ્રગટ થાય છે. પણ બધું સાથે લેવું છે ને? સમજાણું? ઓલામાં આવ્યું હતું ને? ‘ચૈતન્ય અનુવિધાયી પરિણામ ઉપયોગ:’ આત્મા વસ્તુ, એમાં ચૈતન્યગુણ, એને અનુસરીને થતો ઉપયોગ. એ ચૈતન્ય સામાન્ય ને વિશેષગુણ બન્નેવાળા, સહિત. ચૈતન્યદ્રવ્ય, એનું સામાન્ય વિશેષવાળું ચૈતન્ય. એને અનુસરીને થતો જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ. ત્યાં એટલું લીધું હતું. એકલો ઉપયોગ ઓલાના આશ્રયે. સમજાણું કાંઈ? અહીં કહે છે કે આવી કાર્યદષ્ટિ, ચાર કર્મના નાશથી (ઉત્પન્ન થાય છે). કારણ કે કાર્યદષ્ટિમાં દર્શનઉપયોગ સાથે આ બધું થાય છે. ‘પંડિતજી’! ઘણું સૂક્ષ્મ.

પહેલું એમ આવ્યું હતું. ચૈતન્ય અનુવિધાયી પરિણામ ઉપયોગ: અહીં કાર્યદષ્ટિને સિદ્ધ કરતા, ચાર ઘાતિકર્મો નાશ થઈને, જ્ઞાનોપયોગ, દર્શનોપયોગ, સ્વરૂપશ્રદ્ધાને, પૂર્ણ ક્ષાયિક દષ્ટિ વગેરે ચાર ઘાતિકર્મો નાશથી ઉત્પન્ન થાય, એકસાથે ઉત્પન્ન થાય એમ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? નહિતર ત્યાં તો એવું કહ્યું કે ચૈતન્યના ઉપયોગને આશ્રયે અનુસરીને બાર ઉપયોગ થાય. તો શ્રદ્ધાને આશ્રયે સમ્યક્, ચારિત્રના આશ્રયે ચારિત્ર વગેરે. પણ એ ગુણભેદ ન લેતા. અહીં તો કાર્યદષ્ટિ પ્રગટી. દર્શનાવરણીય જ્ઞાનાવરણીય આદિનો ક્ષય થઈ, એની સાથે કાર્યદષ્ટિ, કાર્યકેવળજ્ઞાન વગેરે સાથે પ્રગટ્યા છે. પૂર્ણ વીર્ય, પૂર્ણ આનંદ. કહો સમજાણું કાંઈ? ‘મનુભાઈ’! આવું ઝીણું છે આ. ઘરમાં પુસ્તક રાખીને થોડુંક વાંચવું જોઈએ કો’ક કો’ક દિ’. કો’ક કો’ક દિ’, હોં. આહાહા...! કેટલી ઋદ્ધિ મોટી છે! આહાહા...!

‘બીજી કાર્યદષ્ટિ...’ એમ કીધું ને? પહેલી કારણદષ્ટિ કહી હતી. હવે આ બીજી કાર્યદષ્ટિ.

‘દર્શનાવરણીય-જ્ઞાનાવરણીયાદિ ઘાતિકર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થાય છે.’ એ તો એક નિમિત્તની વાત કરી. પણ કાર્યદષ્ટિ પ્રગટે છે તો આખા દ્રવ્યનો આશ્રય કરીને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંતવીર્ય, અનંતઆનંદ પ્રગટ થાય છે એટલે ચાર ઘાતિનો નાશ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? ‘આ ક્ષાયિક જીવને—’ જુઓ! એ જીવને જ પર્યાયવાળો ક્ષાયિકજીવ કહ્યો. પરમપારિણામિક ત્રિકાળ સ્વભાવ એને આશ્રયે જે ક્ષાયિકજ્ઞાન પ્રગટ્યું, એને અહીં ક્ષાયિકજીવ કહ્યો. સમજાણું કાંઈ? ‘આ ક્ષાયિક જીવને—જેણે સકળવિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન વડે ત્રણ ભુવનને જાણ્યા છે,...’ આહાહા...! છેવટે કહેશે કે ક્ષાયિક જીવને ‘કેવળજ્ઞાનની માફક આ (કાર્યદષ્ટિ) પણ યુગપદ્ લોકાલોકમાં વ્યાપનારી છે.’ ધીમે ધીમેથી તો આ ચાલે છે, ભાઈ!

આત્મા પરમસ્વભાવભાવથી ભરેલું ત્રિકાળી તત્ત્વ (છે). એનો આશ્રય કરવાથી કાર્યદષ્ટિ અથવા દર્શનઉપયોગ પૂર્ણ પ્રગટ થાય છે. કહે છે કે એ જીવને કાર્યદષ્ટિ જે પ્રગટી અથવા કાર્યઉપયોગ પ્રગટ્યો એ ક્ષાયિકભાવ છે. માટે ‘ક્ષાયિક જીવને—’ એમ (કહ્યું). એ ક્ષાયિક દશા પ્રગટી એવા જીવને ‘(કાર્યદષ્ટિ) પણ યુગપદ્ લોકાલોકમાં વ્યાપનારી છે.’ તીર્થકરનો આધાર આપશે. આહાહા...! ‘જેણે સકળવિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન વડે ત્રણ ભુવનને જાણ્યા છે,...’ ત્રણ ભુવન શબ્દ એટલે લોકના ત્રણ ભાગ જાણ્યા એમ નહિ, બધું જાણ્યું.

‘નિજ આત્માથી ઉત્પન્ન થતાં પરમ વીતરાગ સુખામૃતનો જે સમુદ્ર છે,...’ કહે છે કે ક્ષાયિકજીવને શું શું છે અને તેથી તેને કાર્યદષ્ટિનું શું કાર્ય છે? એ વાત કરે છે. ‘નિજ આત્માથી ઉત્પન્ન થતાં પરમ વીતરાગ સુખામૃતનો જે સમુદ્ર છે,...’ આહાહા...! પહેલું જ્ઞાન લીધું, (હવે) આનંદ લીધો. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર છે એમાંથી પ્રગટ થતું. એમ. ત્રિકાળ આનંદમાંથી, ‘નિજ આત્માથી ઉત્પન્ન થતા...’ એ પણ આત્મા આખો લીધો. અનંત ગુણનો, અનંતસ્વભાવનો એક સાગર, એવા આત્માથી ઉત્પન્ન થતું. એ પર્યાય છે. આ કેવળજ્ઞાન કે આનંદ એ પર્યાયની વાત છે.

‘પરમ વીતરાગ સુખામૃત...’ ઓહો...! દુનિયાના રાગના સુખ ઝેર જેવા (લાગે). એ છૂટીને જેણે પરમ વીતરાગ સુખામૃતનો સમુદ્ર ઉછળ્યો છે. આહાહા...! અહીં જરી પાંચ-પચાસ લાખ કે બે કરોડ-પાંચ કરોડ થઈ જાય તો એમ કહે આહાહા...! આપણે તો સરવાણી એટલી પૈસાની આવે છે. વીરડામાંથી જેમ પાણી આવ્યા કરે. વીરડાનું પાણી દેખાય બે છાલીયા શું કહેવાય? છાલિયા. વીરડામાં બે છાલિયા પાણી દેખાય. વીરડો સમજો છો? અમારે તો બધું ત્યાં ‘ઉમરાળા’માં હોય છે ને એટલે જોયેલું છે. તરસ લાગે ત્યાં જઈએ. બાયું પાણી ભરતી હોય તો લાવો પીવાનું. ચોખ્ખું પાણી મળેને તાજું. વીરડામાં બે છાલિયા હોય. પણ કાઢે તો હજારો છાલિયા નીકળ્યા જ કરે. એમાંથી સરવાણી આવ્યા જ કરે. એમ આ પૈસા પેદા થાય એમાં સરવાણી આવ્યા જ કરે. એ ધૂળની, હોં! અહીં આત્મામાંથી સરવાણી આવ્યા જ કરે, એમ કહે છે. એવો દરિયો છે એ. સુખામૃતનો સાગર. આહાહા...!

એને ‘આ (કાર્યદષ્ટિ) પણ યુગપદ લોકલોકમાં વ્યાપનારી છે.’ એમ સિદ્ધ કરવું છે ને? ‘જે યથાખ્યાત નામના કાર્યશુદ્ધચારિત્રસ્વરૂપ છે,...’ કાર્યજીવ કેવા છે? ક્ષાયિકજીવ અહીંયાં કીધું. કાર્યજીવ ઓલામાં લીધું. જીવને કારણજીવ અને કાર્યજીવ. કાર્યજીવને અહીં ક્ષાયિકજીવ કીધો. સમજાણું કાંઈ? કેટલું યાદ રહે આમાં? ઓલું તો છકાયની દયા પાળવી, છકાયના પીયર... લખેને ઓલા કાગળમાં? છકાયના ગોવાળ, છકાયના પીયર, છકાયના રક્ષક. કોઈ રક્ષક નથી. કોને પાળે? આત્મા કાંઈ પરને પાળી શકતો હશે? વ્યવહારના લખાણ એવા સારા લાગે. છકાયના ગોવાળ, છકાયના ગોવાળ. જેમ ગાયોને રાખેને એનો ગોવાળ. છકાયના જીવને રાખે. રાખી શકે? પછી દયા પાળવી કે નહિ ન રાખી શકે તો? વિકલ્પ આવે કે આ જીવને હું ન મારું. પણ એથી કરીને આ વિકલ્પને કારણે એ બચી જાય કે દયા પળી જાય એની એમ છે નહિ. અને વિકલ્પ આવ્યો એ પણ દયા નથી. પોતાના આત્માની ત્યાં હિંસા થઈ એટલી.

અહીં તો ‘યથાખ્યાત નામના કાર્યશુદ્ધચારિત્ર...’ આહાહા...! જુઓ! પ્રગટની વાત છે, હોં! ‘યથાખ્યાત નામના કાર્યશુદ્ધચારિત્રસ્વરૂપ છે,...’ એ ક્ષાયિકજીવ. એને આવી કાર્યદષ્ટિ હોય છે. સમજાણું કાંઈ? આવા વખાણ પણ કોઈ દિ’ સાંભળ્યા ન હોય, લ્યો. આવો આત્મા છે અને આનો આવો કરિયાવર અંદર ભર્યો છે. આત્મા છે બસ એક લ્યો. પણ શું આત્મા છે? આહાહા...!

‘જે સાદિ-અનંત અમૂર્ત અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળા શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયાત્મક છે,...’ કહે છે, લ્યો. નય સ્વરૂપ છે. જુઓ! ‘જે સાદિ-’ કેવળદર્શન આદિ સાદિ થયું ને? નવી. અનંતકાળ રહેવાનું એ. અમૂર્ત છે એ. ક્ષાયિકજીવ અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો છે. ‘શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહાર નયાત્મક છે,...’ શુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહારસ્વરૂપ જ છે કહે છે લ્યો. ભારે ભાઈ ટીકા! એ ‘શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયાત્મક...’ નીચે બગડો છે ને. ‘તીર્થંકરપરમદેવ શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહારનયસ્વરૂપ છે,...’ કાર્ય છે ને એ. એ તો વ્યવહારનયસ્વરૂપ છે. આહાહા...! પર્યાય છે એ વ્યવહાર છે. એનો છે માટે સદ્ભૂત છે. અંશ છે માટે વ્યવહાર છે. શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયસ્વરૂપ ભગવાન છે. તીર્થંકર કેવળજ્ઞાની, કેવળદર્શન એ શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયસ્વરૂપ છે. લ્યો. ‘કે જે શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનય સાદિ-અનંત...’ જ્યારથી દશા પ્રગટી ત્યારથી સાદિ ‘અમૂર્તિક અને અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળો છે.’ એ નય આવો છે એમ કહે છે. સમજાણું આમાં?

‘અને જે ત્રિલોકના ભવ્ય જનોને પ્રત્યક્ષ વંદનાયોગ્ય છે,...’ સિદ્ધ ભગવાન તો પરોક્ષ થઈ ગયા. એ પ્રત્યક્ષ વંદન યોગ્ય નથી. આ તો તીર્થંકર સમવસરણમાં બિરાજતા હોય, કાર્યદષ્ટિવાળા, ત્રણલોકના ભવ્યજનોને. જુઓ! અહીં તો બધાને પૂજનીય કહે છે. કેટલાય વિરોધ કરનારા હોય ને? એ એની ગણતરી અહીં નહિ. ‘ત્રિલોકના ભવ્યજનોને પ્રત્યક્ષ વંદનાયોગ્ય છે, એવા તીર્થંકરપરમદેવને-કેવળજ્ઞાનની માફક આ (કાર્યદષ્ટિ) પણ યુગપદ્

લોકાલોકમાં વ્યાપનારી છે.' એટલે સાથે લોકાલોકને દેખનારી છે. એક સમયમાં લોકાલોકને દેખે એવી એને કાર્યદષ્ટિ પ્રગટ થાય છે. એ ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, સ્વભાવભાવ, ધ્રુવભાવ, પારિણામિકભાવ એનો આશ્રય કરવાથી ધર્મની શરૂઆતથી પૂર્ણતા એને આશ્રયે પ્રગટ થાય, એ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)